

Diccionari de fraseologia

(segles XVII - XXI)

Joaquim Martí Mestre

PUV

DICIONARI DE FRASEOLOGIA

(SEGLES XVII-XXI)

DICCIONARI DE FRASEOLOGIA

(SEGLES XVII-XXI)

Joaquim Martí Mestre

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

BIBLIOTECA
LINGÜÍSTICA CATALANA

32

Direcció

Antoni Ferrando Francés
Ángel López García

Comitè científic

Germà Colón (Universitat de Basilea, Suïssa)
Joseph Gulsoy (Universitat de Toronto, Canadà)
Philip Rasico (Universitat de Vanderbilt, Estats Units d'Amèrica)
Beatrice Schmid (Universitat de Basilea, Suïssa)
Max W. Wheeler (Universitat de Sussex, Gran Bretanya)
Curt Wittlin (Universitat de Saskatchewan, Canadà)

Aquesta obra és una coedició entre l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL),
la Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació,
Publicacions de la Universitat d'Alacant
i Publicacions de la Universitat de València (PUV).

© Joaquim Martí Mestre, 2017
© D'aquesta edició: Universitat de València, 2017

Producció editorial: Maite Simon

Maquetació i disseny interior: Inmaculada Mesa

Coberta

Disseny: Maite Simon

Tractament gràfic: Celso Hernández de la Figuera

ISBN: 978-84-9134-007-2 (UV)

978-84-16724-51-2 (UA)

Dipòsit legal: V-754-2017

Impressió: Guada Impressors, SL

*Aquesta publicació no pot ser reproduïda, ni totalment ni parcialment, ni enregistrada en,
o transmesa per, un sistema de recuperació d'informació, en cap forma ni per cap mitjà,
sia fotomecànic, fotoquímic, electrònic, per fotocòpia o per qualsevol altre,
sense el permís previ de l'editorial.*

A la memòria dels meus pares

ÍNDEX

PRÒLEG, <i>d'Antoni Ferrando</i>	11
INTRODUCCIÓ.....	15
DICCIONARI DE FRASEOLOGIA.....	21
NOTES COMPLEMENTÀRIES.....	1643
BIBLIOGRAFIA.....	1657
ÍNDEX ALFABÈTIC.....	1757

PRÒLEG

Joaquim Martí Mestre completa amb aquest *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)* la ingent tasca que inicià fa uns quants anys amb la publicació del *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)* (València, Publicacions de la Universitat de València, 2006). Si amb aquesta obra ens oferia un riquíssim repertori de paraules, accepcions i locucions de l'argot valencià, extret de fonts predominantment inèdites o poc conegudes de caire o intenció popular, amb el *Diccionari de fraseologia* ens regala un impagable tresor fraseològic del valencià, que ha pogut extraure d'una gran quantitat de textos literaris i paraliteraris datats entre el segle XVII i començaments del segle XXI. De l'ambició de l'obra, en dona fe l'impressionant llistat de fonts documentals incloses en la bibliografia, veritable eina de consulta per als estudiosos de la literatura popularista dels segles XVIII, XIX i primera meitat del XX, ja que s'hi inclouen, a més de nombroses fonts impreses, no poques fonts manuscrites, algunes pràcticament desconegudes.

L'obra segueix una metodologia comparativa i diacrònica: situa el lèxic en el seu context històric i el compara amb diccionaris i textos literaris de l'època i anteriors, no únicament valencians sinó també d'altres varietats diatòpiques del català i de les llengües més pròximes a la nostra, com el castellà, l'aragonés, l'occità, l'italià i el francès. Té també en compte les aportacions crítiques dels especialistes en història del lèxic, els corpus informatitzats, els estudis sobre variació diatòpica, els atles lingüístics (l'*ALPI* i l'*ALDC* especialment) i els diccionaris valencians actuals. Així doncs, el *Diccionari de fraseologia*, encara que basat en textos valencians, aporta informacions descriptives, explicacions etimològiques i dades històriques sobre una àmplia gamma de mots i construccions, generalment populars, que en bona part també es localitzen fora de l'àmbit territorial valencià. Tot plegat el converteix en un repertori complementari d'obres com el *Diccionari Català Valencià Balear* (DCVB), d'Antoni Maria Alcover i de Francesc de Borja Moll, i el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DECat), de Joan Coromines.

Amb el *Diccionari de fraseologia*, els interessats en la lexicografia catalana podran adquirir unes informacions molt sòlides sobre la fraseologia i el vocabulari històric de la nostra llengua d'un període, que arriba fins als nostres dies, i d'un espai geogràfic, el País Valencià, encara poc estudiats. Els usuaris hi trobaran una mina d'unitats fraseològiques procedents de textos destinats predominantment al gran públic, com són els col·loquis, les obres de teatre, les relacions de festes, els llibrets de falla i la premsa satírica, que reflecteixen amb bastant fidelitat nombrosos trets de la llengua parlada de cada moment històric. En parlar de les obres de teatre del segle XIX i principis del XX, Sanchis Guarner ja va remarcar

que «la llengua dels sainets i entremesos és essencialment dialectal, viva, directa, de bastant riquesa lèxica, però sense gens de purisme literari» (*Els inicis del teatre valencià modern*, 1980, p. 94). Ara bé, Martí Mestre no s'ha limitat a la replega de dades, ans ha adoptat una perspectiva comparatista interdialectal i interlingüística. En altres mots, no sols relaciona els fraseologismes valencians amb els de la resta de parlars catalans, sinó també amb les formes equivalents d'altres llengües i varietats lingüístiques romàniques. Així, quan comenta l'expressió *Catarroja descoberta!*, tan popular en les comarques centrals valencianes, ens remet a *Tarragona descoberta!*, que Galán documenta a Fraga i que, sota altres variants, com *Terra roja descoberta*, llegim en textos procedents de Catalunya dels segles XVIII i XIX. O, en el cas de *dar-se comes* 'apressar-se, córrer', ens recorda que unes construccions paral·leles o pròximes es troben en les occitanes *aver de cambas, prene cambas i s'avodar a las cambas*, en el francès *à toutes jambes* i en l'italià *darsela a gambe*. Igualment, en adduir *fer-se carn de gallina (a algú)* 'espantar-se, tenir molta por', ens remet a l'occità *aver la carn de galina (de pola)*, al francès *chair de poule* i al castellà *ponérsele a alguien la carne de gallina*.

Les anàlisis de Martí Mestre van encara més enllà d'aquestes comparacions, ja que sovint ens remetent a fraseologismes pròxims semànticament però no lèxicament, amb informacions, almenys indirectes, sobre el seu ús al si de les varietats geogràfiques del valencià. Així, en explicar *cap a pardalets* 'persona poca-solta, de poc de coneixement, que té idees absurdes o inconsistentes', ens assabenta que Estanislau Alberola (de Quatretonda) ha documentat *tindre el cap ple de pardalets, ser un cap d'oroneta i tindre un cap d'oroneta*; que Maria Soledat González Felip (de Nul·les) usa *tindre el cervell de pardalet*, i que Toni Cucarella (de Xàtiva), Enric Forcada Traver (de Castelló de la Plana) i Francesc Gisbert (d'Alcoi) opten per *cap d'estornell*, amb la mateixa accepció. Aquestes anàlisis esdevenen veritables monografies quan algun dels components lèxics dels fraseologismes tenen interès filològic, bé perquè són poc coneguts, bé perquè són marcadament dialectals, o bé perquè documenten accepcions no registrades en els diccionaris més coneguts. És el cas, per exemple, de *renoc* (sovint confós amb el gripau) o d'*arca* (en *fer arca*).

El *Diccionari de fraseologia* aporta nombrosos fraseologismes no registrats en el DCVB ni en altres diccionaris històrics i etimològics, com són *estendre la roba (d'algú)* 'criticar o malparlar d'algú', *posar-se sobre si* 'posar-se ferm de pensament i de voluntat, asserenar-se', o *quedar-se en la siment en el cos* 'restar en el dubte (d'alguna cosa), sense aclarir-la'. Tampoc hi apareixen mots com ara *malcrió, miro, pardalotxa, rascadents, raspalló, raspó, replegó, runxa i arrebanador*, ni accepcions com *bolic* 'conjunt, grup de persones més o menys desordenades', *cabdellet* 'coet tronador', *fer curruixes (a algú)* 'festejar, galantejar', *bon nom* 'nom de fonts', per oposició a *malnom*, i *passera* 'camí, ruta, per on hom s'adreça a algun lloc', entre molts altres.

Un dels aspectes més gratificants del *Diccionari de fraseologia* són els comentaris de Martí Mestre sobre la motivació dels fraseologismes, que sovint aporten informacions sobre personatges o fets d'un passat més o menys llunyà. Bastarà un exemple per a il·lustrar-ho. L'autor ha pogut confirmar el significat de la locució *anar-se'n a la botiga del Pual* 'desenganyar-se, patir un desengany', que documenta en un llibret de falla de 1919 («Che, vés a que-t desengañen / a la botiga del Poal»), perquè la botiga del Pual (o del Poal) representava popularment a València el paradigma del desengany, segons conta Antoni de

Cidón a *Chocs florals 1905*, en referència a fets ocorreguts a València als anys 60 o 70 del segle XIX, que tingueren gran ressò.

No menys interessants són les informacions folklòriques i sociològiques del *Diccionari de fraseologia*, que converteixen l'obra en una eina molt estimable per a descobrir o confirmar aspectes importants de la societat valenciana tradicional, com és, per exemple, la mala fama que tenien determinats oficis, com el de sastre. Així, Alberola arplega la dita: *Sastres pobres que robeu: / robeu, que pobres sereu*. Una mala fama que aquest ofici compartia amb d'altres, tal com es constata en la dita: *100 sastres, 100 botiguers, 100 moliners, 300 lladres*, recollida a la Pobra Llarga. Martí Mestre fa veure que aquesta prevenció contra els sastres es reflecteix no sols en textos de Catalunya, com l'anònima *Comèdia de santa Tecla* (s. XVIII) o en les obres teatrals de Robrenyo, sinó també en textos d'altres llengües, que addueix sempre amb precisió.

Des d'una perspectiva més estrictament filològica, són de gran interès les variants formals que recull, algunes no registrades tampoc en els diccionaris històrics i etimològics més coneguts, com el DCVB i el DECat. Així, *angüent* i *ungüent*, *símola* (per *sémola*), *arficós*, *uït* (per *oït*), *xaveca*, *apedregada*, *albre*, *incà* 'encara', *paput* 'putput', *quistió* 'qüestió', *motxiganga* 'moixiganga', *menjuí* 'benjuí', *pastell* 'pestell', *atabac* 'tabac', *endròmina*, *asserp*, etc.

Gran part de la informació continguda en aquest *Diccionari de fraseologia* fa referència a la societat valenciana predigital i és, per tant, de gran utilitat per a conèixer millor els seus referents culturals i lingüístics. Amb la desaparició de molts d'aqueixos referents, ha caigut en desús una gran part del lèxic que servia per a designar-los. Recuperar-lo, explicar-lo i contextualitzar-lo ha estat el gran repte que s'ha proposat Martí Mestre. El resultat no és, tanmateix, una obra d'arqueologia lingüística. Les dades recollides tan pacientment pel nostre lexicògraf no sols ens permeten conèixer millor el nostre passat, sinó que ens ajuden també a explicar-nos la distribució territorial i generacional del lèxic actual i a rescatar uns recursos lingüístics, vius encara en bona part entre les generacions de més edat. Aquests recursos, depurats i actualitzats, poden ser útils no sols per als nostres escriptors, professionals dels mitjans de comunicació, tècnics lingüístics, docents, lexicògrafs i historiadors de la cultura i del folklore, sinó també perquè els usuaris de la nostra llengua –sotmesa per la globalització a un procés d'empobriment i despersonalització, letals per al seu futur– puguen enriquir les seues possibilitats expressives.

Comptat i debatut, el *Diccionari de fraseologia*, com el *Diccionari històric del valencià col·loquial*, no haurien estat possibles sense la sòlida i ja llarga trajectòria investigadora del seu autor en el camp de la lexicografia històrica. En efecte, són nombroses les publicacions de Joaquim Martí Mestre (València, 1964), professor de la Universitat de València, que avalen el seu rigor científic, la seua competència professional i la seua ponderació interpretativa. Entre els treballs de caire més lexicogràfic, em plau destacar el seu *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el seu context històric* (València, Denes, 2011) i articles tan interessants com «Els fraseologismes en Eduard Escalante» (1997), «Afinidades léxicas aragonesas en el valenciano del siglo XIX» (2012) i «El lèxic popular valencià en la literatura de les primeres dècades del segle XX: l'aportació de Faust Hernández Casajuana» (2015). Ara bé, no podem oblidar anàlisis lingüístiques de conjunt tan arrodonides com els seus

estudis i edicions de les *Ordinacions de la costa marítima del regne de València* (1991), del *Llibre d'Antiquitats de la Seu de València* (1994), de la *Consueta de la Catedral de València* (2009) en col·laboració amb Xavier Serra, i els seus estudis sobre la fonètica i la morfologia nominal de *Curial e Güelfa*, publicats als *Estudis lingüístics i culturals sobre Curial e Güelfa, novel·la cavalleresca anònima del segle XV en llengua catalana* (2012). Els repertoris i estudis lexicogràfics de Martí Mestre el converteixen en un especialista de consulta obligada no sols per a conèixer la història del lèxic valencià dels quatre segles darrers –la parcel·la geogràfica menys atesa en els diccionaris històrics i descriptius de la llengua catalana–, sinó també per a completar, matisar i corregir nombrosos aspectes d'aquests diccionaris.

No puc acabar aquestes ratlles sense manifestar la meua gratitud a totes les institucions i a tot el personal tècnic del Servei de Publicacions de la Universitat de València que han fet possible la publicació d'aquest *Diccionari de fraseologia*. I no hi puc posar punt final sense expressar el meu reconeixement a Joaquim Martí Mestre per les seues preuadíssimes contribucions a la història lingüística del nostre país i, en particular, per l'obra que el lector té en les seues mans.

ANTONI FERRANDO
Universitat de València

València, gener de 2017

INTRODUCCIÓ

El *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)* continua, complementa i amplia la labor lexicogràfica que vam iniciar amb el *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)* (València, 2006) i amb el *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el seu context històric* (València, 2011). Amb aquesta obra, partint especialment de fonts valencianes, sense oblidar, però, les d'altres procedències, es pretén millorar el coneixement del vocabulari català modern i contemporani, en un període històric que presenta llacunes documentals importants en els nostres diccionaris històrics i etimològics, especialment per referència a la documentació valenciana.

El *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)* s'ha elaborat a partir de textos literaris valencians moderns i contemporanis. Les unitats plurilexemàtiques que el componen procedeixen, doncs, bàsicament d'aquests textos. Ens hem fixat especialment en els fraseologismes que aporten novetats respecte als diccionaris històrics, especialment respecte al DCVB, per la riquesa fraseològica que presenta. Així mateix, complementem el material fraseològic que havíem recollit en diccionaris anteriors (Martí, 2006a, 2011).

Creiem que a més de l'interès històric del *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)*, aquest pot contribuir a enriquir l'ús de la llengua, a partir de la nostra tradició lingüística. Tinguem en compte que el període històric que abasta és clau per entendre el nostre vocabulari actual, el qual en bona part es forma durant aquests segles. Els parlants recordaran així unitats fraseològiques que potser tenen una mica oblidades, però que els membres de generacions immediatament anteriors usaven amb una major freqüència, i tindran, doncs, la possibilitat de fer-les servir ells també en la seua pràctica lingüística, substituint de vegades altres formes menys genuïnes que s'han imposat en els darrers anys. Els aprenents milloraran la seua competència lingüística amb el coneixement de moltes expressions tradicionals, situades en el seu context, necessàries per a un domini ple de la llengua. Igualment, els escriptors trobaran en el diccionari una font de consulta per a la creació, que els ajudarà a seleccionar, a partir del nostre patrimoni lingüístic i literari, les locucions i girs més adients.

A diferència d'altres reculls de fraseologismes, el *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)* és un diccionari basat en textos escrits. De manera que, a partir de les dades empíriques obtingudes d'aquests textos, s'estableixen tant la nomenclatura del diccionari com les definicions de les unitats lèxiques pluriverbals. Aquest principi metodològic presenta avantatges indiscutibles sobre els diccionaris que fan servir mètodes apriorístics (tributaris dels diccionaris preexistents) o basats merament en la intuïció del lexicògraf. Un diccionari, com el nostre, sustentat en un corpus textual parteix de dades

reals de la llengua, i constitueix, per tant, una base objectiva per al seu estudi. Els exemples que acompanyen els lemes procedeixen, doncs, de l'ús escrit de la llengua, i permeten sovint diferenciar sentits i matisos semàntics, a partir de les dades empíriques, que d'altra manera passarien per malla. El fet de situar les unitats plurilexemàtiques en el seu context possibilita també extraure informació sobre les característiques gramaticals d'aquestes formes, com ara sobre el gènere o sobre el nombre en els substantius i adjectius, o sobre l'ús transitiu, intransitiu o pronominal en els verbs, així com informació sobre les estructures sintàctiques en què s'insereixen les diferents unitats lèxiques. Igualment, la base textual del diccionari permet situar en el temps les diferents formes i accepcions. No oblidem que, per tal de recrear-se plenament amb la riquesa de les expressions fraseològiques, aquestes no s'han de prendre aïlladament o acompanyades d'exemples intuïtius, sinó que convé situar-les en l'interior de l'acte de parla on són produïdes; no més d'aquesta manera, dins del seu context social i cultural, en podem copsar realment el sentit i els propòsits dels parlants que les fan servir, en relació amb els seus referents culturals. Poden ser significatives a aquest respecte unes paraules de Lev Tolstói, procedents de la seua monumental novel·la *Guerra i pau*, quan, en referir-se al personatge de Platon Karataiev, que d'alguna manera hi simbolitza l'ànima del poble rus, escriu:

Els proverbis que constel·laven les seves dites no eren inconvenients, com els dels soldats, sinó que eren adagis populars que, isoladament, semblen desproveïts de sentit, i que tot d'una descobreixen una expressió de saviesa profunda quan són usats a propòsit (*Guerra i Pau*, vol. II, Barcelona, Ed. 62, traducció de Carles Capdevila, 1983, p. 312).

D'una manera similar es poden entendre les paraules de Josep Pla, quan, comentant el refrany meteorològic *Per la Candelera, si no la fa davant la fa darrera*, diu que «les persones que viuen a ciutat trobaran probablement que aquestes paraules són òbvies, mediocres i vulgars», però «en el sistema de parlar tan vagarós i graciós dels pagesos, l'observació rimada té el pes i la gravetat de la realitat viva, perquè assenyala una pre-remptorietat» (1985: 64). Això és, en el món rural tradicional on s'ha creat, la realitat del qual reflecteix, és on la parèmia pren tot el vigor, i on la interpretació cobra un sentit ple.

Això fa que les parèmies, i les unitats fraseològiques en general, estiguen exposades a la caducitat històrica, quan els seus referents, quan el món que els ha donat la vida, es veu amenaçat, o finalment es perd. En conseqüència, quan això és produeix, determinats fraseologismes, els més vinculats a uns referents culturals o socials concrets, resulten difícils d'interpretar, esdevenen opacs, i fins i tot, amb el temps, arriben a desaparèixer de l'ús viu de la llengua. L'investigador, però, no pot obviar aquestes formes, sovint oblidades en temps relativament recents, amb els canvis i les transformacions que es produeixen en les nostres societats cap a mitjan segle XX. Caldrà donar-les a conèixer a les generacions actuals i futures, però no de manera aïllada, sinó en relació amb el seu context històric, recuperable a través dels textos, els quals ens ajuden en la seua comprensió i interpretació.

Així mateix, estudiem les expressions pluriverbals comparant-les amb altres formes relacionades que es poden trobar en els diccionaris, en altres reculls fraseològics, o en textos d'altres períodes posteriors, així com en relació amb altres varietats dialectals catalanes i amb altres llengües romàniques. Això permet un coneixement més aprofundit dels fraseologismes i de les seues diverses variants, i en facilita l'explicació de la motivació.

És interessant constatar com, juntament amb les lògiques peculiaritats fraseològiques de cada llengua, algunes unitats fraseològiques tenen correspondències en diverses llengües romàniques, la qual cosa suggereix un origen ben antic d'aquestes construccions, en llengües que comparteixen en bona part una visió del món i uns referents culturals comuns.¹

Els textos a partir dels quals s'ha elaborat el *Diccionari de fraseologia* són de caràcter literari, especialment popularista o d'intenció popular, que són els que contenen un major nombre d'unitats fraseològiques, i els que més s'aproximen a l'ús parlat de la llengua del passat.² Així, s'han consultat obres teatrals, col·loquis, sermons, premsa satírica, llibres de festes, explicacions falleres, prosa i poesia principalment dels segles XVII, XVIII, XIX i primera meitat del XX.³ Juntament amb aquestes fonts valencianes sobre les quals s'ha elaborat el diccionari, s'han estudiat també textos d'altres gèneres, èpoques i procedències, per poder entendre millor l'evolució i l'origen de les diverses formes. De manera que en l'estudi dels fraseologismes es té en compte també, d'una banda, la documentació medieval i del segle XVI, i d'una altra, les fonts literàries actuals, de la segona meitat del segle XX i principi del segle XXI.

Els fraseologismes contenen en ocasions mots que presenten per ells mateixos un interès lexicogràfic evident. En aquests casos, dediquem a aquestes veus una atenció especial, i les estudiem de manera individualitzada, aportant sovint noves dades documentals.

Entenent, amb Ferrando Aramo (2002), que la fraseologia moltes vegades no es presenta a una segmentació clara, i que no sempre és fàcil d'adscriure una determinada unitat a algun dels grups,⁴ en el *Diccionari de fraseologia (segles XVII-XXI)* s'inclouen locucions, parèmies i fórmules rutinàries, a més d'altres unitats plurilexemàtiques, bé siguin compostos sintagmàtics o sintagmes nominals lliures, que presenten interès lexicogràfic, historiogràfic i sociològic.

Distribuïm la nomenclatura, tant de les entrades com de les subentrades, per ordre alfabètic, seguint un criteri d'ordenació lletra per lletra, tenint en compte només les lletres, i no els espais en blanc.

Ordenem les unitats lèxiques pluriverbals com a subentrades dins dels articles, seguint un ordre alfabètic, i distribuïdes en la macroestructura del diccionari d'acord amb una regla de prioritats entre les categories gramaticals: substantiu, adjectiu, pronom, verb, adverbi (per exemple, **estar com un abadejo** figura en l'article **abadejo**). Quan una unitat pluriverbal conté dos o més mots amb el mateix rang categorial, generalment

1. Com diuen Conca i Guia (1995: 182), «durant el procés medieval de consolidació de les llengües romàniques, sentències i proverbis de la saviesa antiga –hebreus, àrabs, grecs o llatins, sagrats o profans– es codifiquen en les noves llengües, en formes semblants o diferenciades, amb més fortuna tals proverbis en una llengua i menys en una altra».

2. Ens agradaria aprofitar l'ocasió per a cridar l'atenció sobre la riquesa lèxica, i lingüística en general, que es pot extraure dels escrits en llengua catalana dels segles XVII, XVIII i XIX, sovint injustament massa oblidats o menyspreats, de forma apriorística.

3. Encara que el corpus documental en què es basa fonamentalment aquest diccionari se situa entre els segles XVII i XX, s'ha considerat convenient d'incloure el segle XXI en el títol per tres raons substancials: perquè s'han tingut en compte en el diccionari un nombre representatiu de textos d'aquest període, perquè una part significativa de les unitats fraseològiques recollides arriba, amb major o menor vitalitat, fins als nostres dies, i perquè creiem que el diccionari pot ser aprofitat per part dels parlants i escriptors actuals.

4. Som conscients de la complexitat del tema, i que els estudis revelen l'existència de posicions diverses respecte al concepte d'unitat fraseològica i respecte als tipus que formen part d'aquesta classe (cf. Ruiz Gurillo, 2002; Osorio, Serra, 2012; Conca, Guia, 2014).

es pren com a lema aquella paraula que és la primera dins la combinació de mots. Les construccions comparatives en què el terme de comparació és fix, iniciades per *com*, *més que* o *fet un*, van introduïdes pel terme de comparació. En les locucions figuren entre parèntesis els elements intrínsecs, per ex., **enviar (algú) a l'all**. Ara bé, quan dues o més unitats fraseològiques s'usen amb un mateix valor, es poden incloure en el mateix article encapçalat pel mot que tenen en comú. Per ex., les diferents fórmules amb el verb *anar* usades per enviar algú a mal viatge. Per tal de facilitar la consulta del diccionari, s'inclou al final un índex alfabètic. Així mateix s'incorporen unes notes complementàries que amplien i aclareixen algunes entrades.

Els articles estan estructurats de la manera següent:

1) Entrada, destacada en negreta i en minúscula; usem només la majúscula per als mots que normativament la porten, cas dels topònims i els antropònims.

2) Si l'article conté una única unitat lèxica pluriverbal, aquesta figura, destacada en negreta, a continuació del mot lema, separada d'aquest per un punt. Si l'article conté dues o més unitats lèxiques pluriverbals, aquestes, també en negreta, figuren numerades a continuació del mot lema i ordenades alfabèticament.

3) En les unitats fraseològiques generalment s'indica de quin tipus d'unitat es tracta en cada cas.

4) Sovint les unitats fraseològiques van seguides de la definició, entre ' '. Això pot no ocórrer quan la definició siga molt evident, o, contràriament, massa complexa. En aquest cas, en l'interior de l'article se sol donar informació sobre el significat de la unitat fraseològica. En les locucions comparatives ponderatives i intensives se sol indicar, quan es considera convenient, el seu valor concret.

5) Exemples documentals procedents dels textos valencians dels segles XVII, XVIII, XIX i XX, ordenats cronològicament. Els exemples són la base a partir de la qual s'elaboren les definicions, tenint en compte també, quan es considera convenient, les definicions d'altres diccionaris, especialment del DIEC, del DNV, del DCVB i del DECat. Procurem que els exemples siguen suficientment aclaridors per mostrar el funcionament i l'ús de les unitats lèxiques pluriverbals. En aquests exemples documentals, la veu estudiada va en cursiva. Si en un altre article del diccionari ja apareix un exemple amb el mot estudiat, o hi apareixen més exemples d'aquest mot, hi remetem mitjançant el signe → seguit del lema on el lector podrà trobar la documentació corresponent. Per exemple, en **dar abelles blanques** loc. v. 'donar qualsevol cosa que es demane, per difícil que siga d'aconseguir'. (→ **ull**), hom trobarà documentació d'aquesta locució en l'entrada **ull**.

6) Estudi de les unitats fraseològiques. Com hem dit més amunt, proporcionem informació que en permet un estudi històric i comparatiu, i, quan és possible i convenient, aportem dades sobre la motivació dels fraseologismes. Es proporciona també, quan cal, informació d'altres períodes històrics. Quan algun dels mots de la unitat lèxica pluriverbal té un interès especial, s'hi dedica un estudi més detallat.

7) Quan cal, afegim, al final de l'article o al final d'alguna subentrada, entre parèntesis, precedit del símbol →, i separat per un punt, referència a altres mots o unitats lèxiques pluriverbals, relacionades formalment o semànticament, que complementen la informació de l'entrada en qüestió.

En la transcripció dels documents escrits es respecta la llengua de la font, i fem la transcripció basant-nos generalment en les normes d'edició de la col·lecció «Els Nostres

Clàssics»; si l'exemple documental procedeix d'una edició modernitzada, mantenim l'ortografia d'aquesta edició. Només regularitzem, d'acord amb la normativa, el lema, tant en l'ortografia com en alguns trets fonètics especialment freqüents, com les grafies confusionàries de les consonants sibilants i africades, les confusions entre *b* i *v* o la pèrdua de la *-d-* intervocàlica. En aquests casos s'inclouen entre claus, al costat del mot lema, les variants del text, quan aquestes no coincideixen amb la forma que adopta el lema, d'acord amb la normativa actual. Les variants fonètiques solen tenir entrada pròpia, com a lemes (per ex. **alligoli**, **arrua**). Ara bé, les que representen una grafia que reflecteix la confusió de les consonants sibilants i africades, o la pèrdua de la *-d-* intervocàlica, molt habituals en els textos, sobretot a partir del segle XIX, són tractades igual que les variants ortogràfiques (per ex., **abadejo** {i *abadecho*, *abaecho*}), sense que estiguen representades com a lemes autònoms. Sí que es lematitzen, però remetent a la forma normativitzada, les variants amb *l*, *l·l*, *tl* i *an-*, *as-*, *en-*, *es-* (per ex., **espala** → **espatla**, **aleluia** → **al·leluia**, **ambut** → **embut**).

Se situen en entrades diferents els mots homònims que tenen, o poden tenir, un origen etimològic diferent.

Els diminutius, si no aporten formacions diferents a les del mot primitiu, figuren en la mateixa entrada que el substantiu o adjectiu del qual deriven, en la capçalera de l'article, separats per una barra (/), i amb la informació gramatical dim. a continuació del diminutiu; ex. **ala** / **aleta** (dim.).

ABREVIATURES

- adj.: adjectiu
- adv.: adverbi
- ant.: antic, antiga, antigament
- arag.: aragonés
- AHMC: Arxiu Històric Municipal de Castelló
- ARV: Arxiu del Regne de València
- bal.: balear
- BMCV: Biblioteca Municipal Central de València
- BMV: Biblioteca Municipal de València, fons «Serrano Morales»
- BN: Biblioteca Nacional
- BUV: Biblioteca de la Universitat de València
- BV: Biblioteca Valenciana
- cast.: castellà
- cat.: català
- CD: complement directe
- CI: complement indirecte
- comp.: comparatiu, comparativa
- cons.: consonant
- der.: derivat
- dim.: diminutiu
- doc.: documentació, documentat, documentar
- ed.: edició
- eiv.: eivissenc

- ex.: exemple
- fem.: femení
- fig.: figurat, figuradament
- fórm. rut.: fórmula rutinària
- fr.: francès
- gall.: gallec
- interj.: interjecció
- intr.: intransitiu
- it.: italià
- l.: línia
- ling.: lingüístic
- loc.: locució
- loc. adj.: locució adjectiva
- loc. adv.: locució adverbial
- loc. comp. pond. o intens.: locució comparativa de caràcter ponderatiu o intensiu
- loc. conj.: locució conjuntiva
- loc. n.: locució nominal
- loc. prep.: locució preposicional
- loc. quant.: locució quantificadora
- loc. v.: locució adverbial
- mall.: mallorquí
- men.: menorquí
- masc.: masculí
- met.: metàfora, metafòricament
- ms.: manuscrit
- no r.: no registrat
- nord-occ.: nord-occidental
- oc.: occità
- occ.: occidental
- on.: onomatopeia
- or.: oriental
- p.: pàgina
- par.: parèmia
- port.: portugués
- quant.: quantitatiu, quantitativa
- ref.: referència
- ross.: rossellonés
- s.: segle
- subst.: substantiu
- s. a.: sense data.
- s. l.: sense lloc de publicació
- s. n.: sense nom de l'editorial ni de l'impremta
- s. v.: sub voce
- val.: valencià
- var.: variant
- veg.: vegeu

BIBLIOTECA LINGÜÍSTICA CATALANA

Aquest *Diccionari de fraseologia* parteix de textos de caire popular, editats i inèdits, de tot l'àmbit lingüístic, però especialment valencians –els menys explotats fins ara en els repertoris lexicogràfics més coneguts–, datats entre el segle XVII i els primers anys del segle XXI: obres teatrals, premsa satírica, col·loquis, sermons, cròniques de festes, dietaris, explicacions festives i prosa i poesia de caire populista. Són textos d'una gran riquesa en lèxic col·loquial i en unitats fraseològiques, que permeten aproximar-nos fidelment a la realitat lingüística de tots els temps.

L'obra, que aporta un extens vocabulari històric del període estudiat, situa en un temps i en un espai concrets les diferents formes i accepcions del lèxic de la nostra llengua i constitueix, per tant, una base objectiva per al seu estudi.

El treball complementa la informació dels diccionaris històrics i ofereix no sols una perspectiva comparatista interdialectal, sinó també interlingüística, ja que relaciona els fraseologismes propis amb les formes equivalents d'altres varietats lingüístiques romàniques.

Joaquim Martí Mestre (València, 1964) és professor de la Universitat de València. La seua activitat docent i investigadora se centra en la història de la llengua catalana i en la lexicografia històrica. Ha publicat, a més de diversos articles en revistes especialitzades, els llibres *El Libre de Antiquitats de la Seu de València. Estudi i edició*, *Literatura de canya i cordill al País Valencià*, *Diccionari històric del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)*, *Josep Bernat i Baldoví, la tradició popular i burlesca* i *Diccionari de Josep Bernat i Baldoví (1809-1864) en el seu context històric*.